

admittere (ut jam disputavimus) manere inter-ferendum reatum poenae temporalis post culpam remissam; et poenis sponte assumptis praeveneri manum Dei, et flagella divina averti, ac denique Jejunium, Orationem, et Eleemosynam esse opera laboriosa, ac Deo grata: tamen nullo modo adduci possunt, ut fiantur, per haec opera satisfieri Deo, aut poenas, debitas compensari; vix etiam nomen ipsum Satisfactionis ferunt.

Lutherus in asse. t. art. 5: « Vehementer, inquit, odi, et sublatum vellem hoc vocabulum (Satisfactio), quod non modo in Scripturis non invenitur, sed et periculosum habet sensum, quasi Deo quisquam possit pro ullo peccato satisfacere, cum gratis ille agnoscat omnia. »

Philippus in Apologia Confessionis Augustanae artic. de Confessione et Satisfactione: « Sed tamen, inquit, fatentur adversarii, quod Satisfactiones non prosint ad remissionem culpae: verum fingunt Satisfactiones prodesset ad redimendas poenas, seu Purgatorii, seu aliae. « Et infra: » Haec tota res est commentitia, recens conficta, sine auctoritate Scripturae, et veterum scriptorum Ecclesiasticorum. » Et infra: « Scholastici videntur in Ecclesia esse Satisfactiones, sed non animadvertunt, illa speculata instituta esse, tum exempli causa, tum ad probandos hos, qui peccata recipi ab Ecclesia. In summa, non videntur esse disciplinam, et rem prorsus politicam: ideo superstitione fixerunt, eas non ad disciplinam coram Ecclesia, sed ad placandum Deum valere. »

Joannes Calvinus lib. III. Instit. cap. 4. §. 39, loquens de Satisfactionibus, quae leguntur apud veteres: « Vocantur, inquit, ut plurimum Satisfactionem, non compensationem, quae Deo redderetur, sed publicam testificationem, qua qui Excommunicatione mulctati fuerant, cum in communionem recipi vellent, Ecclesiam reddebant de sua poenitentia certiorum: indicabant enim illis poenitentibus certa jejunia, et alia, quibus se prioris vitae vere, et ex animo peritos esse approbarent, vel potius priorum memoriam obliterarent: atque ita dicebantur non Deo, sed Ecclesiae satisfacere. » Haec ille, qui his verbis satis ostendit, se non admittere Satisfactionem qua Deo satisfiat; et in superioribus explicaverat, se non solum satisfactionem quoad culpam, sed neque etiam quoad poenam, ullo modo admittere: cuius argumenta paulo infra dissolvemus.

Martinus etiam Kemnitius loco saepius notato, ac praecipue pag. 1087. id praecipue in Tridentino Concilio reprehendi, quod exigat Satisfactionem in reconciliatione, quae fit post Baptismum: « Ita, inquit, Concilium sententiam suam explicat: Eos qui ante Baptismum deliquerunt, dicit in gratiam a Deo recipi sine propriis satisfactionibus, propter meritum et Satisfactionem Christi: qui vero post Baptismum lapsi sunt, illis ait divinam clementiam non dimittere peccata absque ulla propria ipsorum satisfactione, quam pro peccatis ipsi exsolvant. Hoc lector bene notet etc. »

Nos igitur Concilium Tridentinum sess. 6, cap. 14. et sess. 14. canon. 13. et Ecclesiae totius sententiam sequentes, probare aggredimur, per opera illa poenalia, de quibus hactenus locuti sumus, vere ac proprie Domino satisfieri pro reatu poenae, qui post culpam dimissam remanet expiandus.

Illud tamen antea premitendum putamus, quod et initio libri hujus attigimus nos hoc loco de Satisfactione illa verba facere, quae (ut nostri loquuntur) ex condigno quidem poenam temporalem expiet, non tamen ex rigore justitiae. Satisfactio enim ex rigore justitiae, duo requirit: ut satisfiat ex propriis, et ad aequalitatem, nulla videlicet praeviente, aut intercedente gratia ejus, cui debetur Satisfactio. Nos autem neque aliquid habemus, quod Dei non sit, neque possumus ullo genere honoris adaequare injuriam, quam Deo fecimus: cum injuriae mensura aestimetur ex dignitate Dei, quae infinita est; mensura honoris, quem illi impendimus, aestimetur ex dignitate nostra, quae est finita, ac perexigua. Nihilominus tamen accedente gratia Dei, eaque multiplici, vere possumus aliquo modo ex propriis, et ad aequalitatem, ac per hoc juste, et ex condigno satisfacere.

Primum enim accedit gratia justificationis, per quam efficitur filii Dei, membra Christi, habitacula Spiritus sancti: et haec ratio, opera nostra, ut a Spiritu Christi in nobis habitante procedunt, quamdam habent infinitatem, ac per hoc etiam quamdam aequalitatem cum injuria, qua Deum peccando affecteramus.

Accedit rursus alia gratia, cum Deus, qui nostra omnia sibi jure vindicare posset, non omnia, quae facere possumus, imperat, sed certa quidem opera duntaxat, alia vero permulta non imperat, suadet, atque ad ea facienda hortatur, utlib. II de Monachis copiose

ostendimus. Ex qua Dei benignitate illud consequitur, ut habemus opera propria, et indebita, quibus pro injuria satisfaciamus: quanquam ea est benignitas Dei, ut etiam quae munera ipsius sunt, nostra esse merita patiat et quae de manu ejus accepimus, sibi donari libenter admittat.

Accedit praeterea alia gratia. Nam Deus cum nos ad amicitiam suam per reconciliationem iterum recipit, a poena, cujus debitorum eramus, eritatem aufert, ac de aeterna temporalem facit. Ita igitur intelligimus, per nostra opera Domino satisfieri, non ex rigore justitiae, sed gratia ipsius eaque multiplici praecedente, et comitante, atque id nobis donante, ut habeamus, unde ex propriis, et ad aequalitatem pro poena temporali satisfacere valeamus.

Haec explicatio praemissa, probanda est veritas primum testimonii Scripturarum, Deinde, traditione veteris Ecclesiae.

CAPUT VIII.

Ex Scripturis probatur, Deo satisfieri posse pro poena temporali, culpa dimissa.

Primum igitur Scripturae testimonium esse potest, quod habetur Isaiae cap. 1, ubi Dominus promittit remissionem plenam, ac perfectam peccatorum quasi praemium quoddam, iis qui non tantum laverint ac mundaverint se per contritionem, sed etiam in bonis operibus misericordiae se exercuerint. Sed de hoc loco plura dicemus cap. 13. in solutione tertii argumenti Joannis Calvini.

Alterum testimonium habetur Daniel. 4: *Peccata tua eleemosynis redime.* Et Prov. 16: *Misericordia et veritate redimitur iniquitas* (1). Hic enim habemus vocem Redemptionis, quae aequivalere voci Satisfactionis, quam Lutherus in divinis litteris inveniri negabat. Certe enim non minus ad justitiam pertinet Redemptio, quam Satisfactio: et si absurdum esset dicere, nostris operibus satisfieri pro peccatis, multo esse absurdum dicere, nostris operibus redimi peccata: quemadmodum ipsi etiam haereticis gravius ferunt, si dici velimus aliqua ex parte redemptores, quam satisfactores. Cum igitur Scriptura non uno in loco

disertis verbis tradat, nostris operibus redimi peccata, profecto non abhorret ab usu Scripturae quod nos dicimus, nostris operibus satisfieri pro peccatis. Quemadmodum autem refellatur Calvini expositio cap. 3. ostendimus.

Sed fortasse objiciet aliquis, non dixisse Danielem, Poenas tibi debitas eleemosynis redime; sed, *Peccata tua eleemosynis redime*, proinde locutum esse de redemptione culpae; quam nos ipsi fatemur non esse veram et propriam redemptionem.

Respondeo: in sacris litteris nomen peccati saep numero accipi pro poena, sive poenae reatu, ut Gen. 43. *Nisi reduxero puerum, ero peccati reus in te omni tempore.* Deuteron. 3. *Reddens iniquitatem patrum in filios.* III Regum I. *Erinus ego, et filius meus Salomon peccatores.* Et hoc modo accipi potest illud quod adduximus ex Proverbis: *Misericordia et veritate redimitur iniquitas* (2).

Locus autem Danielis duobus modis exponi solet. Uno modo ut per peccatum intelligatur culpa, sive inimicitia cum Deo: et tunc significatur illis verbis, posse hominem poenitentiam per eleemosynas placare Deum ex congruo, atque ad eo gratiam reconciliationis impetrare. Ex qua interpretatione illud sequitur, ut si opera hominis nondum justificati, tamen cum auxilio Dei specialia facta tantum valent ad reconciliationem, ut ex congruo dicantur redimere culpam: multo magis opera hominis justis, ex Spiritu inhabitante facta, tantum valeant ad expiandam poenam temporalem, ut ex condigno dicantur redimere poenam.

Alio modo exponuntur a nonnullis ea verba, ut per peccatum sola poena intelligatur. Sed quia Nabuchodonosor impius erat, et non solum poenae sed etiam culpae remissione indigebat, idcirco auctores illi volunt, sententiam Danielis esse huiusmodi, ac subintelligi alia verba, quibus ad agenda poenitentiam, et quarendam reconciliationem Daniel regem sit cohortatus, ac tum demum addiderit de expianda poena: *Peccata tua eleemosynis redime.* Caterum plenus commentarius erit si verba Danielis intelligamus de perfecta remissione peccati quoad culpam et poenam; ita ut cohortatio sit ad magnas et frequentes eleemosynas, quibus primum disponatur Rex ad reconciliationem, deinde etiam poenam ex condigno redimat: quemadmodum

(1) Dan. IV, 24; Prov. XVI, 6. — (2) Gen. XLIII, 9; Deut. V, 9; III Reg. I, 21; Prov. XVI, 6.

intelligendus esse videtur locus ille Luc. 2 : *Date elemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis* (1). Ad quem modum etiam loquitur S. Cyprianus in serm. de lapsis, ubi opera penitentiae requirit, quibus primum venia peccatorum impetretur, deinde etiam corona gloriae acquiratur.

Tertium testimonium positum est in illis verbis præcursoris : *Facile fructus dignos penitentiae*, Luc. III (2), quod testimonium adversarii non recte exponit de novitate vite, et observatione legis divinæ. Nam facere fructum dignum penitentiae, est operari eo modo, quo decet eum qui Penitentiam profitetur; qui autem penitentiam profitetur quod aliquem lasserit, non solum cessat a laedendo, nec solum cavet in futurum ne quid in eum committat, sed etiam damnum resarcit, compensat injuriam, male facta corrigi, et emendat.

Atque in hunc modum locum istum veteres exposuerunt. S. Gregorius homil. 20. in Evang. : *Aliud, inquit, est fructum facere Penitentiae, aliud dignum Penitentiae fructum facere. Ut enim de dignis penitentiae fructibus loquamur, sciendum est, quod quisquis illicita non commisit, huic jure conceditur, ut licitis utatur, sicut opera pietatis faciat, ut tamen si voluerit, ea quæ mundi sunt non relinquat. At si quis in fornicationis culpam, vel fortassis, quod gravius est, in adulterium lapsus est, tanto a se licita debet abscindere, quanto se meminit et illicita perpetrasse.* Vide eundem lib. vi. cap. 2. in primum Regum, ubi cum tria ad Penitentiam requirant, mentis conversionem, orationem confessionem et peccati vindictam; hoc tertium, ex testimonio a nobis allato de dignis Penitentiae fructibus confirmat.

Beda lib. I. in Luc. cap. 2. repetit verba Gregorii jam citata. Idem etiam Beda in Psalm. 4 : *« Sacrificate, inquit, sacrificium justitiae, quasi dicat : Ita dico ut irascamini præteritis peccatis, ut sacrificetis sacrificium, id est, mortificetis propria vitia vestra, faciendo dignos fructus Penitentiae, tantum scilicet pro singulis vos affligentes, quantum digna expetit Penitentia, quod erit sacrificium justitiae. »*

Petrus Damiani in serm. 2. de S. Andrea : *« Ne tibi blandiaris, si graviter peccanti, levior Penitentia a mansueto, vel a dissimulante dicitur, cum in Purgatorii ignibus*

perficiendum sit, quiddid hic minus feceris : quia dignos Penitentiae fructus querit Altissimus. »

Christianus Druthmarus in cap. 3. Matth. : *« Fructum, inquit, dignum Penitentiae facere, est præterita mala fletibus punire, et bona e contrario agere, et male commissa elemosynis redimere. »*

Isichius lib. IV. in Levit. cap. 14 : *« Hæc, inquit, opera necessaria habet, quæ virtutibus, et actionis studio valeant delere peccata : propter quod Joannes Baptista populo Judæorum dicebat, Facile fructum dignum Penitentiae. » Et paulo infra, explicans quæ sint ista opera, sive fructus Penitentiae, dicit esse Orationem intentam, Elemosynam, vigiliis, saccum, jejunium, lacrymas.*

Sanctus Joannes Chrysostomus homil. 10. in Mattheum, exponens hunc ipsum locum : *« Facite, inquit, fructus dignos penitentiae. Quo autem modo fructificare poterimus ? si utique peccatis adversa faciamus. Verbi gratia, aliena rapuisti ? incipe donare jam propria ; longo es tempore fornicatus ? a legitimo quoque usu suspendere conjugii, ac perpetuam continentiam sæpius paucorum dierum castitate meditare ; injuriam, vel opere cuiquam, vel sermone fecisti ? refer benedictionis verba conviciis ; et percutientes te, nunc officiis, nunc etiam beneficiis placare contende ; neque enim vulnerato sufficit ad salutem, tantummodo spicula de corpore evellere, sed etiam remedia adhibere vulneribus. Delicis antea, et temulentia diffluebat ? jejunio, et aquæ potu utrumque compensa. »*

Pacianus in epist. 3. Sympronianum : *« Vides, inquit, in sarmentis fructum requiri, id est, bona opera Penitentiae, sicut Joannes ait, Facite fructum dignum penitentiae. Vides sarmenta purgari : quæ sunt detrimenta carnis damna lætitiæ, damna patrimonii, vitæ labores, qui actus proprie penitentium sunt. »*

Hi certe Patres non solum vitæ novitatem, et legis obedientiam requirunt, ut digni fructus Penitentiae censeantur, sed etiam ut a licitis nos abstinemus, ut opera faciamus quæ valeant delere peccata, ut male facta laboriosis operibus puniamus, ut scelera bonis operibus redimamus, ut vitiorum plagas abstinentiæ medicina curemus, ut crapulam et ebrietatem (ut Chrysostomus loquitur)

aquæ potu, ac jejunio compensemus. Denique Pacianus, detrimenta carnis damna lætitiæ damna patrimonii, et vitæ labores, id est, jejunia, fletus, elemosynas profusas, et cæteras vitæ asperitates, quas aliqui nulla lex imperat, fructus dignos penitentiae esse definit. Digni autem fructus recte dici non possent, nisi re vera sufficerent ad injuriam compensandam, si non ad æqualitatem quantitatis, saltem ad æqualitatem proportionis, et juxtaacceptationem ejus qui fuerat læsus.

Quartum testimonium habetur II Cor. VII. ubi B. Paulus inter alios bonos fructus sanctæ tristitiæ, quæ Penitentiam in salutem stabilem operatur, ponit Vindictam. Neque multum refert an Apostolus loquatur de vindicta, quam is, qui Penitentiam agit, de seipso sumit, an de ea, quæ injungitur ab alio : satis enim nobis est, probari ab Apostolo penas, quæ vindictæ nomine inveniuntur in Penitentia. Vindicta enim ad præteritum respicit, et ad justitiam pertinet, neque aliud est, nisi id quod nos dicimus Satisfactionem : ideo enim sumit unusquisque de peccatis suis pro amore Dei vindictam, vel a Sacerdote injunctam libenter admittit, ut injuriam Deo factam ea ratione compenset.

Et quamvis Calvinus, ut supra notavimus, multis in locis neget, ullam penam pro peccatis nostris exigi a nobis ; tamen lib. III. Instit. cap. 3. §. 15. hunc locum Apostoli tractans, ita loquitur : *« Postrema est vindicta : quo enim severiores in nos sumus, et acriore censura questionem habemus de peccatis nostris, eo sperare debemus magis propitium, ac misericordem Deum. Et certe fieri non potest, quin anima divini Judicii horrore percussa, partes ultionis in exigenda de se pena occupet. »* Quo loco aperte concedit, Apostolum Paulum loqui de pena, quæ vindictæ nomine a penitente suscipitur.

Quintum testimonium colligitur ex Levit. cap. 4. 5. et 6. ubi sacrificia diversi prelii, pro æstimatione ac mensura delicti imperantur. Fuisse autem ea sacrificia compensationem, ac satisfactionem pro reatu penæ temporalis expiando, probabitur cap. 15. in responsione ad argumenta Calvinii, in solut. 5. argumenti.

Hæc afferri possunt illa omnia Scripturæ loca, quæ docent, opera hominum justorum, meritoria esse vitæ æternæ. Nam si opera

justorum eam vim habent, ut vitam æternam vere, et proprie mereantur : nullo modo negari potest, quin etiam efficacia esse possint ad satisfaciendum pro reatu penæ temporalis ; siquidem longe majus est gloria æterna, quam penæ temporalis remissio. Certe inter homines, si quis Regem suum injuria affecisset, ac deinde in amicitiam restitutus, ita se gereret, ut merito operum suorum in societatem regni admitteretur ; quis ambigeret, eundem officiis erga regem, pecuniarum debitum facile posse redimere ?

Scripturæ testimonia pro meritis vitæ æternæ passim occurrunt : sed duo nobis hoc loco sufficient. Alterum est Matth. XX : *Voca operarios, et redde illis mercedem* (1), quo loco, et vox Mercedis, et nomen operariorum, et pactum cum operariis ex denario diurno, non permittunt nos aliter hunc locum exponere, quam de meritis proprie pietatis, quibus ex justitia merces debetur : denarium autem diurnum, qui eo loco pro mercede ponitur, communi consensu Patres decedente esse vitam æternam. Vide Ambrosium lib. VII. in Lucam cap. 66. Hieronymum lib. II. in Jovinianum. Augustinum lib. de sancta Virginitate, cap. 26. Gregorium lib. IV. Moralium, cap. 42. Chrysostomum, et alios in hunc locum Matthei.

Alterum testimonium est II Timoth. IV. *Reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi in illa die justus iudex, non solum autem mihi, sed et iis, qui diligunt adventum ejus* (2), certe corona justitiæ, quæ redditur a justo iudice, veram et propriam laborum, meritumque mercedem significat. Sed de his hæc tenus : nam de meritis operum suo loco fusius disseremus.

CAPUT IX.

Ex traditione veteris Ecclesiæ probatur Satisfactio.

Nunc afferemus testimonia veteris Ecclesiæ. Ac primum ætate prima post Apostolos, id est, post annum Domini 100, habemus Justinum, sive quicumque fuit auctor questionum, quæ in Justini operibus continentur. Is igitur quæst. 79. quærit, cur Josiam regem Deus permisit gladio cædi, cum vir san-

(1) Luc. XI, 41. — (2) Luc. III, 8.

(1) Matth. XX, 8. — (2) II Tim. IV, 8.

clissimus fuisset; respondet autem his verbis: « Cæterum luctuosum vitæ finem propterea Josias retulit, quod jussioni Hieremias non paruerit, qui ei ex mandato Dei dixerat, ut ne progrediretur ad obviandum regi Ægypti in bellum, sicut ait Hieremias. Quapropter ut eum purum a peccatis ex hac vita reciperet Dominus Deus, ideo permisit illum inobedientiæ ejus ferro Ægyptio pœnas exsolvere. » Quod si mortem illam Deus permisit, ut purum Josiam a peccato reciperet: ergo mortis pœna expiatio fuit peccati; et proinde (quod est idem) satisfactio pro peccato; et si pœna illa mortis violentæ, expiatio fuit peccati, ad eundem modum cætera pœnæ, quæ post peccatum exiguntur a penitentibus, non sunt satisfactiones coram hominibus tantum, sed etiam coram Deo: neque solum in remedium contra futura, sed etiam in vindictam, et compensationem præteritorum exiguntur.

S. Irenæus lib. III. cap. 37. loquens de Pœnitentiâ Adami: « Timor, inquit, Domini initium intelligentiæ, intellectus vero transgressionis fecit Pœnitentiâ, penitentibus autem largitur benignitatem suam Deus. Etenim per succinctorium in facto ostendit suam Pœnitentiâ, foliis ficulneis semetipsum contegens, existentibus et aliis foliis multis, quæ minus corpus ejus vexare potuissent, condignum tamen inobedientiæ amictum fecit, contentus timore Dei, et refundens petulantem carnis impetum. » Et infra ponit verba ipsius Adami: « Quoniam, inquit, eam, quam habui a Spiritu sanctitatis, stolam amisi per inobedientiâ: et nunc cognosco, quoniam sim dignus tali tegumento, quod delectationem quidem nullam præstat, mordet autem, et pungit corpus. Et hoc semper habuisset indumentum, humilians semetipsum, nisi Dominus, qui est misericors, tunicas pelliceas pro foliis ficulneis induisset eos. » Ex hoc testimonio discimus, fructum Pœnitentiæ dignum, non esse solum ut Adversarii volunt, novam obedientiam mandatorum; non enim Deus mandaverat, ut Adam indumento illo tam aspero uteretur: sed esse penam sponte susceptam, quæ dolore corpus afficiat, et voluptatem ex peccato perceptam ea ratione compenset. Quocirca recte Irenæus indumentum illud Adami vocat condignum inobedientiæ amictum. Inobedientiâ enim ex superbia nata fuerat, et idcirco justum, et condignum erat, ut humilitate compensaretur: amictus autem ille, non solum carnem punctionibus affligebat, ut ob de-

stationem illicitam Domino satisfaceret, sed etiam vilitate ad cor humiliandum valebat, ut superbiam, et inobedientiâ compensaret. Atque hinc videtur postea factum, ut penitentes sacco, sive cilicio communiter uterentur. Idem lib. IV. cap. 26. in fine: « Dicebat, inquit, ut facerent præcepta, quæ ab initio præcepit Deus, et ut veterem cupiditatem per opera bona solverent, et sequerentur Christum. Quoniam autem ea, quæ possidentur, pauperibus divisa, solutionem faciunt præteritæ cupiditatis, Zachæus fecit manifestum: Ecce, dicens, dimidium bonorum meorum do pauperibus. »

Tertullianus in lib. de Pœnitentiâ: « Offendisti, inquit, sed reconciliari adhuc potes, habes cui satisfacias, et quidem volentem. » Et infra: « Satisfactio confessione disponitur. » Et paulo ante: « Quam porro ineptum, Pœnitentiâ non adimplere, et veniam delictorum sustinere? hoc est pretium non exhibere, ad mercedem manum emittere: hoc enim pretio Dominus veniam addicere instituit: hac penitentia compensatione redimendam proponit impunitatem. » Ex hoc testimonio habemus nomen Satisfactionis, quod Lutherus sublatum cupiebat: habemus satisfieri Deo, non autem soli Ecclesiæ, ut Adversarii docent: habemus, Satisfactionis opera ex condigno redimere pœnas peccatorum, nam ideo pretium, redemptionem, et compensationem Tertullianus appellat.

Post annum Domini 200. habemus Originem. Is homil. 6. in Exod, sic loquitur: « Si quis forte hujusmodi pecuniam a Diabolo deceptus, accepit, non usquequaque desperet, misericors enim et miserator Dominus, et creaturæ suæ non vult mortem, sed ut convertatur et vivat. Pœnitendo, flendo, satisfaciendo deleat quod admissum est. » Item homil. 15. in Levit. ubi dixerat posse redimi peccata in hac vita, subjungit: « Si tamen venerit manus tua pretium, quod resituit. Quale pretium? Pœnitentiæ suæ dubio lacrymis congregatum, et manibus, id est, labore boni operis inventum. » Homil. 3. in lib. Judic.: « Vide, inquit, benignum Dominum, misericordiam cum severitate miscentem, et ipsius pœnæ modum justa et clementi libratione pensantem. Non in perpetuum tradit delinquentes, sed quanto tempore erras te nosti, quanto tempore deliquisti, tanto nihilominus tempore humilia te ipsum Deo, et satisfactio ei in confessione Pœnitentiæ. »

S. Cyprianus lib. I. epist. 3. scribens adversus eos, qui non præmissa plena satisfactione, pacem penitentibus dabant: « Elaborant, inquit, ne Deo indignanti satisfiat. » Et infra: « Datur opera, ne satisfactionibus, et lamentationibus justis delicta redimantur, ne vulnera lacrymis abluantur. » Item lib. III. epist. 14: « Hæc qui subtrahit fratribus nostris, decipit miseros, ut qui possunt agere Pœnitentiâ veram, Deo Patri, et misericordii, precibus et operibus suis satisfacere, seducantur ut magis pereant. » Item in sermone de opere et elemosynis: « Nec haberet, inquit, quid fragilitatis humanæ infirmitas, atque imbecillitas faceret, nisi iterum pietas divina subveniens justitiæ, et misericordie operibus ostensis, viam quamdam tuende salutis aperiret, ut sordes postmodum quæcumque contrahimus, elemosynis ablueremus. Loquitur in Scripturis Spiritus sanctus, et dicit: « Elemosynis et fide delicta purgantur: non utique, illa delicta, quæ fuerant ante contracta; nam illa Christi sanguine, et satisfactione purgantur. » Ex hoc testimonio apertissime dicimus, discrimen inter Baptismum, et Sacramentum Pœnitentiæ, quod adversarii perspicere nunquam poterunt. Nam ante Baptismum non exigitur Satisfactio, cum Christi sanguine per Baptismum plenissime applicato, purgantur peccata omnia, non solum quoad culpam, sed etiam quoad pœnam alterius vitæ, tum æternam, tum temporariam: post Baptismum autem necessaria Satisfactio est, quoniam (ut supra ostendimus) per absolutionem Sacerdotalem remittitur quidem culpa, et pœna æterna, sed non tota pœna temporalis alterius vitæ. Idem Cyprianus in sermone de lapsis: « Dominus, inquit, orandus est, Dominus nostra Satisfactione placandus. » Et infra, in ultimis verbis, postquam dixerat: « Orare oportet impensius, et rogare, diem luctu transigere, vigiliis, ac noctes fletibus ducere, stratos solo adherere cineri, in cilicio et sordibus voluntari, etc. », ita subjungit: « Qui sic Deo satisfecerit, qui Pœnitentiâ facti sui, qui pudore delicti, plus virtutis et fidei de ipso lapsus sui dolore conceperit; exauditus et adjutus a Domino, quam contristaverat nuper lætam faciet Ecclesiâ: nec jam solam Dei veniam merebitur, sed coronam. »

Post annum Domini 300. S. Antonius Magnus in epist. 1. extrema, dicit Deum aspiciere ad jejunia plurima, vigiliis, meditationes assiduas, preces largas, abdicationem rerum

hujus mundi, et cæteros labores pœnitentium, et sic eorum misereri.

Lactantius lib. IV. de vera sapientiâ, cap. 17: « Volens, inquit, vitæ ac salutis nostræ pro æterna pietate consulere, Pœnitentiâ nobis in illa circumconsilio proposuit, ut si cor nudaverimus, id est, si peccata nostra confessi, satis Deo fecerimus, veniam consequamur. » Idem lib. V. de Justitiâ, cap. 13. « Deo, inquit, satisfacere licet, et lib. VI. de vero cultu, cap. 13. « Circumspice, inquit, conscientiam tuam, et quantum potes, medere vulneribus: nec tantum quia peccata largitione tolluntur, dari tibi licentiâ peccandi putes. Abolentur enim si Deo largiare, quia peccaveras: nam si fiducia largiendi pecces, non abolentur. Deus enim purgari homines a peccatis maxime cupit, ideoque agere Pœnitentiâ jubet. » His verbis Lactantius Cyprianum, ut videtur, secutus, hortatur Pœnitentiâ ad elemosynarum largitionem: ac dicit peccata tolli et aboleri per elemosynas, si hominem pœniteat peccasse; et ideo quia peccavit, nimirum ut satisfaciatur Deo; elemosynas largiatur: non tolli autem nec aboleri, si fiducia largiendi homines peccent, id est, si elemosynas largiantur: ut liberius peccent. Eodem lib. cap. 24. idem auctor: « Potes, inquit, reduci, et liberari, si eum pœniteat actorum, et ad meliora conversus, satisfaciatur Deo. »

S. Hilarius in Psalm. 118. exponens versiculum ultimum litteræ Phe: *Exiit aqua rum deduxerat oculi mei*: « Conscius, inquit, peccatorum veterum, ut historia ipsa docetur, licet toto corde se direxerit, tamen quia et peccati sui dolorem ante re ipsa scripserit, tunc cum Nathan Propheta arguente, crimen suum recognovit, et flevit: nunc quoque non desinit vere Pœnitentiâ lacrymis, facti veteris crimen abluere. » Et infra: « Hæc penitentia vox est lacrymis orare, lacrymis ingemiscere, et per hanc confidentiam dicere: Lavabo per singulas noctes lectum meum. Hæc venia peccati est, fonte fletuum flere, ut largo lacrymarum imbre madefieri. » Ex hoc testimonio habemus Davidem post perfectam conversionem, et indulgentiam culpe adeptam, lacrymis peccatum olim commissum abluisse, quia vide licet intelligebat, post culpam remissam, reatum pœnæ remansisse; qui Satisfactione purgandus esset: habemus etiam, veniam peccati esse, fonte fletuum flere, id est, copiosis lacrymis veniam sine dubio obtineri.

Idem can. 4. in Matth. non procul a fine : « Quia charitas, inquit, plurimum peccatorum tegit, et errorum nostrorum ambitiosa ad Deum patrona est; novissimum poenae quadrantem solvemus, nisi pretio ipsius aliquantum criminum culpa redimamur. » Vide quam perspicue magnus hic Doctor operibus charitatis redimi dicat eam poenam, quam culpa debebamus.

S. Basilius in Psal. 29. exponens versiculum illum : *Convertisti planctum meum in gaudium mihi* : « Sed, inquit, et lamentantur nobis prophetae, ad luctum nos provocantes, ut simul ad confessionem, et cognitionem peccatorum nostrorum delati, ex Prophetis sermonibus, nostrum luceamus exitum, laboribus multis, et ærumnis nostram carnem affligendo. Et sane qui talis est, lugubris vestis dirumpitur, quam sibi circumposuerat, suum lugens peccatum : hinc tandem circumponitur amictus lætitiæ, et pallium salutis etc. » Hoc loco satis aperte Magnus Basilius docet laboribus et ærumnis, quibus affligitur caro, acquiri lætitiæ indulgentiæ, ac salutis. Idem etiam in oratione super illa verba : *Attende tibi*. « Attende, inquit, tibi, ut pro delicti proportionem, hinc quoque muteris ex admota tibi medela, valetudinis instaurandæ subsidium. Magnus est, et grave peccatum? multa opus habes confessione, lacrymis amarulentis, peracti contentione vigiliarum, indivulso, et continenti jejunio. Levis est : nec intoleranda offensio? huic quoque exæquetur Pœnitentiæ. » Hic vero apertissime agnoscit Basilius Satisfactionem condignam esse debere, et eam proportionem cum peccato exigere, ut vere per eam offensio compensetur.

S. Ambrosius in epist. 82. ad Ecclesiam Verceilensem : « Quæ nobis, inquit, salus esse potest, nisi jejuniis eluerimus peccata nostra? » Idem lib. II. de Pœnitentiâ, cap. v. : « Utrumque, inquit, beatum dixit, et cuius iniquitas remittitur per lavaerum, et cuius peccatum tegitur operibus bonis; qui enim agit Pœnitentiâ, non solum diluere lacrymis debet peccatum suum, sed etiam emendationibus factis operire, et tegere delicta superiora, ut non ei imputetur peccatum. » Idem ad Virginem lapsam, cap. 8. : « Grandi plage, inquit, alta, et proluxa opus est medicina : grande scelus, grandem necessarium habet Satisfactionem. » Idem in lib. de Elia, et jejunio, cap. 20. : « Habemus, inquit, plura subsidia, quibus peccata no-

stra redimamus. Pecuniam habes? redime peccatum tuum. Non venalis est Dominus, sed tu ipse venialis, peccatis tuis vendundus es : redime te operibus tuis, redime te pecunia tua. »

S. Gregorius Nazianzenus in oratione de pauperum amore, prope extrema : « Misericordia, inquit, et fide peccata purgantur. Ergo miseratione purgemur, animique labes, et inquinamenta, egregia illa herba detergamus ac dealbemus, alii ut lana, alii ut nix pro misericordiæ videlicet proportionem. » Idem in oratione in sanctum lavaerum, dicit, cicutricem ex peccatorum vulneribus remanentem, obduci obnixis precibus, multo luctu, et gemitu, et lacrymis. Idem oratione in sancta lumina, posteaquam multa dixerat de Baptismo laborioso Pœnitentiæ, subiungit : « Equale est malum, et dimisso absque castigatione, et castigatio sine venia; quandoquidem illa totas relaxat habenas, hæc vero nimium restringit; » qua sententia pulchre refellit Novatianos et Lutheranos (licet hinc nonduum nati essent) Novatiani enim castigationem admittebant sine spe absolutionis; Lutherani contra absolutionem sine castigatione concedunt. Quare sicut Cyprianus de Novatiani dixit, illos subtraxisse de Satisfactione medicinam, lib. IV. epist. 2. ita nos dicere possumus de Lutheranis, eos e contrario subtrahere de medicina satisfactionem.

S. Pacianus in Paranesi ad Pœnitentiâ, extrema : « Obtestor, inquit, et deprecor, ne pudeat in hoc opere, ne pigeat opportuna, quam primum remedia salutis invadere, deiecere mororibus animum, sacco corpus involvere, cinere perfundere, macerare jejunio, morore conficere, multorum precibus adjuvare. In quantum poenæ non vestra pepercitis, in tantum vobis Deus parcat. » Et infra : « Ecce polliceor, si ad patrem vestrum vera Satisfactione redeatis, nihil ulterius errando, nihil pristinis adiciendo peccatis, dicendo etiam humile aliquid, et flebile; Peccavimus in conspectu tuo, Pater, jam non sumus digni nomine filiorum : continuo de vobis et peccus illud recedit immundum, et siliquarum esca deformis etc. »

Post annum Domini 400. habemus in primis tres summos sanctissimosque Pontifices. S. Innocentius I. in epist. I. cap. VII. « Cæterum, inquit, de pondere astimando delictorum, Sacerdotis est iudicare, ut attendat ad confessionem penitentis et ad factus, atque lacrymas corrigentis; ac tum debere dimit-

ti cum viderit congruam Satisfactionem. » Idem in epist. 22. ad Episcopos Macedoniae, cap. IV. : « Ergo, inquit, si ita est, applicentur ad ordines sacrilegi, adulteri, atque omnium criminum rei, quia benedictione Ordinationis crimina, vel vitia putantur auferri : nullus sit Pœnitentiæ locus, quia id potest prestare Ordinatio, quod longa satisfactio prestare consuevit. » Hinc certe sine ambiguitate discimus, longa Satisfactione criminum, remissionem acquiri.

S. Leo I. serm. I. de jejunio decimi mensis : « Oratione, inquit, propitiatio Dei quaeritur, jejunio concupiscentia carnis extinguitur, elemosynis peccata redimuntur. » Idem in epist. 79. ad Nicetam, cap. v. : « De iis Christianis, qui inter eos, a quibus fuerant captivi, cibis immolatiis asseruntur esse polluti, consultationi tuæ charitatis hoc etiam respondendum esse credidimus, ut Pœnitentiæ Satisfactione purgentur, quæ non tam temporis longitudine, quam cordis compunctione spectanda est. » Idem in epistola 91. ad Theodorum, rursum repetit, salubri Satisfactione penitentes purgari; et in epist. 92. ad Rusticum, cap. 2. de Sacerdotibus penitentibus loquens : « Unde, inquit, huiusmodi lapsi ad promerendam misericordiam Dei, privata est petenda secessio, ut illis Satisfactio si fuerit digna, sit etiam fructuosa. »

S. Gelasius I. in epist. I. ad Episcopos Lucaniae, Bruti et Siciliae, cap. XXIII. : « Viduae, quæ propria voluntate professam pristini conjugii castitatem mutabili mente calcaverint, periculi earum intererit, quali Deum Satisfactione placare debeant. »

Præter hos Pontifices, habemus insignes Theologos, Græcos et Latinos. Sanctus Johannes Chrysostomus in 2. lib. de Sacerdotio, non longe a principio : « Non temere, inquit, ad delictorum modum oportet et multam ipsam adhibere : sed tanquam ex conjecturis quibusdam explorandus est delinquentium animus etc. » et homil. 41. ad populum Antiochenum : « A nobis, inquit, ultionem sumamus, ita placabimus Iudicem. » Idem hom. 2. de lapsu primi hominis : « Ostendit, inquit, Dominus quibus officiis possint delicta purgari : ostendit, confessione et deformitate cultus, veniam posse facillime impetrari. »

Theophilus Alexandrinus in I. Paschali epist. extrema : « Præterita, inquit, peccata pœnitentiâ corrigamus, presentem fletu redimamus futura gaudia, aculeoque conscien-

tiae in morem apum noxios peccatorum fucos repellamus. »

S. Hieronymus in cap. I. Joelis, explicans illa verba : *Accingite vos, et plangite* : « Qui, inquit, peccator est, et quem remordet propria conscientia, cilicio accingatur; et plangat vel propria delicta, vel populi; et ingrediatu ecclesiam de qua propter peccata fuerat egressus, et cubet, vel dormiat in sacco, ut præteritis deliciis, per quas offenderat Deum vitæ arteritate compenset. » Idem in epist. ad Eustochium de obitu Paulæ matris, ita Paulam loquentem inducit : « Turpanda est facies, quam contra Dei præceptum purpurisso, et cerussa, et stibio sæpe depinxit : affligendum corpus, quod multis vacavit deliciis : longus risus perpeti compensandus est fletu : mollia lintamina, et sericea pretiosissima, asperitate cilicii commutantur. »

S. Augustinus in Enchiridio, cap. LXX. : « In melius, inquit, est vita mutanda, et per elemosynas de peccatis præteritis est propitiandus Deus, non ad hoc emendus, ut ea semper liceat impune committere : nemini enim dedit laxamentum peccandi, quamvis miserrandum delect jam facta peccata, si non Satisfactio congrua negligatur; » et cap. LXXI. : « De quotidianis autem brevibus, levibusque peccatis, sine quibus hæc vita non ducitur, quotidiana oratio fidelium satisfaciunt. » Item in epist. 56. ad Macedonium : « Nihil aliud agit quem veraciter pœnilet, nisi ut id quod mali fecerit, impunitum esse non sinat : eo quippe modo sibi non parcenti ille parcat, cuius altum justumque iudicium nullus contempnor evadit. » Item homil. 50. cap. II. ex lib. 30. homiliarum : « Veniat peccator ad Antistites, per quos in Ecclesia claves ministrantur, et tanquam bonus incipiens jam esse filius, maternorum membrorum ordine custodito a Præpositis sacramentorum accipiat Satisfactionis suæ modum, ut in offerendo sacrificio cordis contribulati devotus, et simplex, id tamen agat, quod non solum illi prosit ad suscipiendam salutem, sed etiam cæteris ad exemplum; » et infra cap. XV. : « Non sufficit mores in melius commutare, et a factis malis recedere, nisi etiam de his, quæ facta sunt, satisfiat Deo, etc. » Item in Psalm. 50. in illa verba : *Et a peccato meo munda me* : « Implora misericordiam, sed attende iustitiam; misericordia est ut ignoscat peccato, iustitia est ut puniat peccatum. Quid ergo? quaeris misericordiam? peccatum impunitum remanet? respondeat David, respondeant lapsi,

respondeant cum David, ut misericordiam mereantur sicut David, et dicant : Non Domine, non erit impunitum peccatum meum, non impunitum erit, sed ideo nolo ut tu punias, quia ego peccatum meum punio. » Hic certe locus aperte convincit, Satisfactionem nostram non requiri solum ad exemplum, vel disciplinam politicam, sed ut injuria Deo compensetur, et divinæ justitiæ satisfiat.

Maximus homil. in die Cinerum : « Non reprehenditur, inquit, ille, qui dudum corde devio, et lubricis gressibus a tramite elapsus salutis, redintegrare se Deo mesta penitentiae Satisfactione conatur. »

Severus Sulpitius lib. II. Dialogorum de miraculis S. Martini, cap. XII : « Fornicatio, inquit, deputatur ad poenam, nisi Satisfactione purgetur. »

Joannes Cassianus collat. 20. cap. VII. « Dum agimus penitentiam, et vitiosorum actuum recordatione mordemur, necessarium est, ut ignem conscientiae nostrae obortus ex confessione culpæ lacrymarum imber extinguat : cum vere cuicumque in hac humilitate cordis, et spiritus contritione defixo, atque in labore et gemitu perduranti, horum recordatio fuerit consopita, et conscientiae spine de medullis animæ, gratia Dei miserantis evulsa, certum est eum ad Satisfactionis finem, atque indulgentiæ merita pervenisse, et ad universorum criminum labe purgatum. » Vide etiam eundem collat. 23. cap. XV.

Theodoretus in Epitome divinarum decretorum, cap. de Penitentia : « Sunt, inquit, medicabilia etiam quæ post Baptismum fiunt, vulnera : medicabilia autem non ut olim, per solum fidem data remissione, sed per multas lacrymas, et fletus, et luctus, et jejunium, et orationem, et laborem facti peccati quantitati contemperatum. »

S. Paulinus in epist. 12. ad Severum : « In sæculo, inquit, corrupti muneribus reorum iudices condemnantur : sed quisquis homo præventus in aliquo peccato, diffidens innocentie tuæ, affers pretium salutis tuæ Judici nostro ; ne verearis quasi corruptionis injuriam justitiæ Dei faceres : accipit a te Christus libenter salutis tuæ pretium ; » et paulo ante de eodem pretio, id est, de elemosynis loquens, sic ait :

*Iste docet fuis redimens sua crimina nummis,
Vilior ut sit res, quam sua cuique salus.*

Salvianus Massiliensis, in Libris quos no-

mine Timothei ad Ecclesiam scribit, lib. I. de misericordia, sic ait : « Quando loquebit, qui dies legendi perdidit? quando suscipiet, qui tempus Satisfactionis amisit? » Et infra : « Si novit quisquam hominum peccatorum, quantum redimere delicta possit, utatur scientia ad redemptionem : si vero nescit cur non offerat quantum potest? »

Post annum Domini 500. Cassiodorus in Psalm. 37 : « Et cogitabo pro peccato meo, id est, talia te donante faciam, quæ meam possint abolere peccatum : scilicet fletus adhibebo, elemosynas faciam, et ab hoc quod deliqui, mandatorum tuorum me observatione purgab.s. »

S. Gregorius lib. 6. in I Regum, explicans cap. 15 : « Non solum, inquit, confitenda sunt peccata, sed etiam penitentiae austeritate delenda. » Item ibidem : « Corrigitur e- quidem peccata portantur, quia postquam a delinquentis voluntate discedunt, purgari Satisfactione salubriter possunt. » Vide eundem lib. 3. in I. lib. Regum, cap. 7. et lib. 2. epist. 27.

Hesychius, sive Isichius (quem æqualem Gregorii fuisse putamus, ut diximus in secundo lib. de Eucharistia, cap. 32.) lib. 2. in Leviticum, exponens cap. 6 : « Carnes, inquit, penitentiae intelligimus jejunium, vigiliis, cilicium, vestimentum, cum lacrymis orationem, elemosynam : ex his enim consistit penitentia, quæ qui tangit recte, sanctificatur. » Vide eundem lib. 7. in cap. 25. et in cap. 27.

Post annum Domini 600. Isidorus lib. II. de summo bono cap. 13. « Ille, inquit, penitentiam digne agit, qui reatum suum Satisfactione legitima plangit. »

Cæsarius Arelatensis serm. 1. de elemosyna, in quo explicat illud Apostoli I Corinth. III *Si cuius opus arserit detrimentum patietur* : Si autem, inquit, nec in tribulationibus Deo gratias agimus, nec bonis operibus ipsa peccata redimimus : tam diu illo in Purgatorio moras habebimus, quamdiu supradicta minuta peccata tamquam lignum, et fenum, et stipula consumantur ; et homil. 6. « Non quidem dicimus, Penitentiam prodesse non posse : certum est, quia prodest, si cum grandi elemosyna illam unusquisque accipiat etc. » Idem auctor in homiliis illis passim repetit, bonis operibus peccata redimi, elui, purgari.

Post annum Domini 700. Beda in I. Psal. « Delectatio, inquit, seu voluntas peccandi,

CAPUT X.

Responsiones Hæreticorum ad testimonia Patrum.

quando ad Satisfactionem venit, leviter elemosynis, et aliis talibus purgatur : consensus vero, non nisi gravi penitentia delatur : consuetudo autem, non nisi recta et ponderosa Satisfactione absolvitur. » Idem in Psalm. 4 : « Mortificetis propria vilia vestra, faciendo fructus dignos penitentiae ; tantum scilicet pro singulis vos affligendo, quantum digna expetit penitentia, quod erit sacrificium justitiæ, id est, justum sacrificium. »

Post annum Domini 800. Rabanus lib. VI. in Eccles. cap. 7 : « Quid, inquit, est aliud penitere, nisi irasci sibi, ut horreat quod fecit, et cruciatus a se exigat, ne Judex iratus potius affligat? » Vide eundem lib. VIII. cap. 3.

Post annum Domini 900. Radulphus lib. XII. cap. 1. in Leviticum : « Ab unoquoque nostrum, inquit, penitentiae Satisfactione commissa culpa detergitur ; » et lib. XVIII. cap. 4. « Venditores possessionis hereditatis aeternæ hi sunt, qui claves regni caelorum a Domino susceperunt, quibus commissa est potestas, ut ligent et excludant peccantes, solvant et introducant penitentes. Istitis ergo juxta Domini præceptum, providendum est, ut in hoc mercimonio non gravent cives suos, majorem Satisfactionem exigentes ab eis, quam peccati qualitas requirit. Emptor quoque caveat necesse est, ne Dei dispensatorem contristet, si tepida mente sui delicti veniam petens, justam Satisfactionis mensuram non explet. »

Post annum Domini 1000. Petrus Damianus serm. de S. Andrea : « Ne tibi blandiaris, si graviter peccanti, levior penitentia a mansueti, vel a dissimulante dictatur : cum in Purgatorii ignibus perficiendum sit, quidquid hic minus feceris : quia dignos penitentiae fructus quaerit Altissimus. »

Post annum Domini 1100. S. Bernardus serm. 4. in Cantica : « Cum, inquit, satisfacimus ut ablato, quod separat, peccato reconciliemur, indulgentiam quam recipimus, quid nisi quoddam osculum dixerim pacis? Idque interim non alibi, quam ad pedes sumendum : humilis quippe, et verecunda debet esse Satisfactio, qua emendatur superba transgressio. »

Huc usque testimonia Patrum annotasse sufficiat ; nam Doctorum scholasticorum, qui post hæc tempora de iisdem rebus accuratius scripserunt, adversarii ne legere quidem, vel audire dignantur.

Videamus nunc, quid adversarii ad Patrum testimonia respondere soleant. Lutherus in assert. artic. 5. non concedit, testimonia illa veterum esse, quæ de Satisfactione loquuntur : « Quare, inquit, verum dixi, arbitrariam istam Satisfactionem nec in Scripturis, nec in Patribus inveniri ; inveniri autem poenam irremissibilem a Deo impostam, ut Psalm. 88. Visitabo in virga iniquitates eorum. » Sed Lutherus, aut non legerat, aut se non legisse fingebat, monumenta veterum ; jam enim ostendimus, singulis ætatibus non defuisse, qui Satisfactionem docerent.

Lutherum secutus Philippus in Apologia Confessionis Augustanæ, art. de Confessione et Satisfactione, negat exstare veterum testimonia de Satisfactione, qua Deo pro peccatis satisfiat : « Hæc tota res, inquit, commentitia est, recens conficta, sine auctoritate Scripturæ, et veterum scriptorum Ecclesiasticorum. Ac ne Lombardus quidem de Satisfactionibus hoc modo loquitur. Scholastici viderunt in Ecclesia esse Satisfactiones, nec animadvertunt, illa spectacula instituta esse, tum exempli causa, tum ad probandos hos, qui pelebant recipi in Ecclesia. In summa, non viderunt esse disciplinam, et rem prorsus politicam : ideo superstitiose finxerunt, eas non ad disciplinam coram Ecclesia, sed ad placandum Deum valere. »

Primum nescio qua fronte Philippus negare audeat, apud Lombardum exstare testimonia de Satisfactione illa, de qua Scholastici loquuntur, cum Scholastici apud Lombardum invenerint ea, de quibus ipsi copiosius disserunt. Certe Lombardus lib. 4. Sentent. dist. 16. postquam multa de Satisfactione dixerat, eamque ex Scriptura, et Patribus deduxerat, ita conclusit totam eam distinctionem : « Ad agendam penitentiam non sufficit, mores in melius commutare, et a malis factis recedere, nisi de his quæ facta sunt, satisfiat Domino pro penitentiae dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus elemosynis. » Et quoniam hæc

verba Lombardus ex homil. 50. S. Augustini mutuatus est; ex iisdem verbis simul ostendimus, non solum apud Lombardum, sed etiam apud Augustinum exstare testimonium de Satisfactione, qua ipsi Domino, non autem solis hominibus satisfacimus.

Deinde non solum testimonia a nobis alata plane convincunt errorem Philippi, sed etiam Calvinus, Kemnitius, et Illyricus eisdem Philippi vanitatem redarguunt. Illyricus enim ingenue fatetur, omnes fere Patres agnoscere Satisfactionem, qua Dominum placet, et peccata redimat. Nam Centur. 3. partim cap. 4. in fine, ubi ponit inclinationem doctrinae, partim cap. 10. ubi ponit vitas Doctorum, citat Tertullianum, Origenem, et Cyprianum. Centur. 4. partim cap. 4. in inclinatione doctrinae, partim cap. 10. citat Hilarium, Nazianzenum, Ambrosium, Laetantium, Hieronymum, Theophilum Alexandrinum, Antonium Magnum. Centur. 5. partim cap. 4. in inclinatione doctrinae, partim cap. 10. citat Chrysostomum, Augustinum, Leonem, Prosperum, Maximum, Paulinum, Cassianum, Hesychiu. Centur. sexto, septimo, octavo, nono, decimo, et undecimo, in iisdem locis, citat Cassiodorum, Gregorium, Isidorum, Bedam, et alios, quos omnes reprehendit ut qui ea de Satisfactione docuerint, qua a Catholicis nunc docentur.

Sed quemadmodum laudanda est Illyrici ingenuitas, et diligentia, qui sententias omnium ferme Patrum studiosè collegit, eaque Lutheri dogmatibus esse contraria, negare contra manifestam veritatem noluit: ita caecitas animi, et impudentia, ne dicam stoliditas, et vecordia vituperanda, quod sibi persuadere potuerit, plus uni Luthero, quam omnibus omnium aetatum Doctoribus esse credendum. Scilicet omnes Patres, quamvis aliqui doctissimi, et sapientissimi, in hoc articulo cæsi fuerunt, et sacras litteras ignorarunt: unus Lutherus lumen aspexit, unus Scripturas recte interpretari potuit.

Joannes Calvinus tametsi conetur utcumque respondere, tamen fatetur, quod res est, Patres a partibus nostris stare, eosque reprehendere, quam sequi, utilius esse, stultissime iudicavit. Lib. III. Institut. cap. 3. §. 46: «Ejusmodi, inquit, exercitia sæpe commemorant vetusti scriptores, cum de penitentia fructibus loquuntur: quamquam autem vin penitentiae minime in illis reponunt, veniam tamen mihi dabant lectores, si dixerò quod sentio. Plus equo certe insistere in his mihi

videntur: ac si quis prudenter expendat, mihi (ut spero) assentietur dupliciter eos modum excessisse.» Et cap. 4. §. 38. «Patrum, inquit, me movent, quæ in veterum Scriptis de Satisfactione passim occurrunt. Video quidem eorum nonnullos, dicam simpliciter omnes fere quorum libri exstant, aut hac in parte lapsos esse, aut nimis asperes, et dure locutos.» Et lib. IV. cap. 12. §. 8: «Qua in parte, inquit, excusari nullo modo potest immodica veterum austeritas, qua et prorsus a Domini præscripto dissidebat, et erat mirum in modum periculosa.» Ille ille, qui satis aperte arrogantiam suam, et superbiam intolerandam prodit; dum ipse unus tot Ecclesiae lumina, qua variis temporibus non solum insigni doctrina, sed etiam probitate incomparabili, præ aliis miraculis, aut martyrio claruerunt, prorsus contemnere, et castigare non erubescit.

Sed videamus quid præter contemptum istum Patrum, pro responsione Calvinus afferat. Lib. III. Institut. cap. 4. §. 38 et 39. tria proponit, ex quibus testimonia nobis prolata nonnihil infirmari videntur.

Adducit primum duo loca Chrysostomi, et alia duo Augustini, contra Satisfactionem. Sed ea paulo post in argumentorum solutione discutiemus. Interim nemo non videt, quatuor obscura loca duorum Auctorum, præjudicare non posse testimoniis plurimis, atque apertissimis Auctorum supra triginta, quæ nos adduximus.

Deinde dicit, «Vocasse Patres Satisfactionem, non compensationem, qua Deo redderetur, sed publicam testificationem, qua qui excommunicatione muletati fuerant, cum in communionem recipi vellent, Ecclesiam reddebant de sua penitentia certiores.» Et paulo post: «Atque ita dicebantur non Deo, sed Ecclesiae satisfacere: quod etiam his ipsis verbis ab Augustino expressum est in Enchiridio.» cap. 65.

At dicit quidem loco notato S. Augustinus oportere penitentes Ecclesiae satisfacere, sed non addit negationem illam, «Non Deo.» Idem autem Augustinus, non uno in loco disertis verbis scribit, ipsi etiam Deo satisfaciendum. In eodem Enchiridio cap. 70: «Per eleemosynas, inquit, de peccatis præteritis est propitiandus Deus,» et cap. 71. «De quotidianis, levibusque peccatis, quotidiana oratio fidelium satisfacit;» ubi licet non exprimat, cui, tamen sine dubio intelligitur, Deo: neque enim pro levibus,

quotidianis peccatis jubemur publice orationem Dominicam quotidie recitare, sed satis est si privatim in cubiculo, ubi solus Deus exaudiat, recitetur. Idem homil. 50, cap. 13: «Non sufficit mores in melius commutare, nisi etiam de his, quæ facta sunt, satisfiat Deo.» Quid clarius? Nec minus perspicue id ipsum tradunt Tertullianus, Cyprianus, et cæteri, quos capite superiore produximus. Idem quoque S. Augustinus Psal. 50, ut supra notavimus, Satisfactionem requirit, ut peccatum non maneat impunitum, ut eo modo non solum misericordia Dei in remissione resplendeat, sed etiam veritas, et iustitia locum habeant; quo etiam pertinet, quod multi veterum quos supra citavimus, peccata per Satisfactiones redimi, deleri, expiari, purgari dicunt.

Ultimo addit Calvinus, testimonia, quæ Catholicæ scriptores pro Satisfactione adducunt, bona ex parte esse Canones ex insulis Monachorum delirios, quæ sub Ambrosii, Hieronymi, Augustini, et Chrysostomi nomine feruntur, a Petro Lombardo collectos.

Sed testimonia, quæ citavimus, non ex Lombardi sententiis, sed ex ipsis veterum Patrum monumentis accepimus: et res ipsa per se fidem faciet, si quis ea testimonia legere, et ad suos fontes revocare voluerit. Quamquam neque illud admittimus, Petrum Lombardum Canones collegisse ex insulis Monachorum delirios: fuit enim is vir apprime doctus, et in Hilarii, Ambrosii, Hieronymi, Gregorii, aliorumque Patrum, ac præter cæteros in Augustini libris diligenter versatus.

Jam vero Martinus Kemnitius non negat in Patribus multa de Satisfactione exstare, sed partim aperte reprehendit eorum sententias, partim revocat ad tropicas, atque hyperbolicas locutiones; sic enim loquitur in 2. par. Exam. pag. 4082: «Veteres, ut ritus illos Satisfactionum hominibus magis commendarent, sæpe cohortatorie magis, quam vere, juxta Chrysostomi dictum, de ritibus illis per hyperbolem locuti sunt, peccata scilicet, et penas peccatis debitas, purgari, compensari, legi, iudicem placari, et reconciliari operibus illis Satisfactionum;» et paulo infra, ubi citasset Origenem, Cyprianum, Ambrosium, Augustinum, et Gregorium, ita subjungit: «Et Cyprianus in illis hyperbolicis Satisfactionum commendationibus, eo usque progreditur, ut affirmet peccatum non dimitti, nisi absolutis, et com-

pletis illis canonicis Satisfactionibus; et in sermone de eleemosyna, excidit ipsi hoc inconsiderate dictum: Delicta, quæ ante Baptismum contracta fuerunt, Christi sanguine, et Satisfactione purgari; sordes vero postmodum contractas, eleemosynis ablui: et addit, remedia propitiandi Deo in lapsibus post Baptismum, hæc esse: operationibus iustis Deo satisfacere, misericordiae meritis delicta purgare. Hæc profecto nimium transcendens veritatem est oratio. Joannes enim illis, qui post Baptismum peccant, dicit: Hæc scribo vobis, ut non peccetis; sed et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris: nec pro nostris tantum, sed etiam pro totius mundi.» Hæc ille.

Sed quod attinet ad reprehensionem sanctorum Patrum, qui clarissima illa lumina vituperare audeat, non illis ignorantia, aut imperitie, sed sibi superbia, atque arrogantia, notam inurit.

Neque loca illa Cypriani-censuram Kemnitii metuunt. Ubi enim Cyprianus scribit, peccata non dimitti, nisi completis canonicis Satisfactionibus, non loquitur de quacunque remissione peccati, sed de plena, atque integra remissione quoad culpam, et penam tum æternam, tum temporalem. Quare non negat Cyprianus, hominem lapsu post Baptismum, ante completam Satisfactionem posse Deo reconciliari; sed negat plene remitti peccatum illi quoad culpam, et omnem penam, nisi per opera laboriosa divine iustitiæ fuerit satisfactum. Id autem non negari a Cypriano, perspicuum est ex epist. 47. et 48. lib. 3. ubi periculo mortis imminente, jubet idem Cyprianus lapsos reconciliari, etiamsi nondum penitentia tempus impleverint: et quia recte noverat Cyprianus, eis qui plene dum viverent, non satisfecerant, peccata non esse plene remissa quoad omnem penam, ideo disertis verbis in epist. 2. lib. IV. scribit, nonnullos post mortem longo tempore cruciari: «Aliud, inquit, est pro peccatis longo tempore cruciatum purgari, et emendari diu igne: aliud peccata omnia passione purgasse.»

In alio vero loco a Kemnitio reprehenso, non negat Cyprianus peccata post Baptismum commissam merito passionis Christi deleri; sed negat, solo illo merito plene deleri, quoad omnem culpam et penam. Hoc enim (ut sæpius dictum, et probatum a nobis est)

interest inter Baptismi, et penitentiae Sacramenta, ex sententia Scripturae, et sanctorum Patrum, quod in Baptismo non requiritur satisfactio ex parte nostra, sed plene atque integre, ad omnem culpam et poenam delendam, Christi passio applicatur: in Sacramento autem Penitentiae ita Christi passio applicatur ad culpam et poenam aeternam tollendam, ut tamen requirat ex parte nostra opera laboriosa, quibus pro reatu poenae temporalis divinae iustitiae satisfiat. Quocirca idem Evangelista Joannes, quem adversus Cypriani sententiam perperam adducit Kennitius, licet in epistola sua vere dixerit peccata post Baptismum facta Christi sanguine expiri, tamen adolescenti euidam post Baptismum in multa crimina delapso, ac penitentiam agere cupienti, non id praecipit, quod Lutherani solent, ut Christi sanguine peccata sua purgata esse certo crederet, sed preces, et jejunia indixit; neque id solum, sed ipse etiam Joannes pro eo longo Eusebio se maceravit, ut ex Clemente refert Ensebius lib. III. histor. Eccles. cap. 17. Atque hactenus de reprehensione testimoniorum Cypriani.

Quod autem Kennitius hyperbolem esse contendit in sententiis Patrum de Satisfactione, duobus modis refellitur. Primum enim etiamsi concederemus esse hyperbolem in illis testimoniis Patrum, adhuc tamen haberemus argumentum solidissimum contra adversarios. Hyperbolica enim locutio requirit, ut vere aliquid subsit in re, licet non tam excellenter, quam verba significant alioqui enim non hyperbole, sed mendacium esset, neque tam ejusmodi figuris ornaretur, quam vitaretur oratio. Scribit David Ps. 106. de navibus in mari periclitantibus: *Ascendunt usque ad caelos, et descendunt usque ad abyssos*; haec quidem hyperbolica locutio est tamen nisi revera naves a fluctibus interdum valde alte sustollerentur, et deprimerentur, non figuram, sed mendacium (ut diximus) contineret. Ad eundem igitur modum, nisi opera laboriosa aliquid, vel potius nisi multum valerent ad poenam peccatorum explendam, et Deum placandum, non hyperbolice, sed falsa prorsus veterum sententiae dici deberent. Itaque si qua est hyperbole in illis enormis Satisfactionis, quae apud Patres inveniuntur; in eo est, quod verba Patrum significare videantur, operibus

(1) Psal. CVI, 26. — (2) Ezech. XXXIII, 12.

Penitentiae purgari peccata, quoad culpam et poenam, eamque tum aeternam, tum temporalem: cum tamen re ipsa, ac sine hyperbole, quoad poenam tantum eamque solum temporariam, ejusmodi operibus crimina expiuntur.

Ceterum etiamsi in eorum Patrum testimoniis hyperbole admitti possit, qui in concionibus ad populum de Satisfactione dissebant; tamen nullo modo probabile est, hyperbolice esse locutos eos, qui vel contra Haereticos libros de Penitentia scripserunt, ut Ambrosium, Tertullianum, et alios; vel in epist. Decretal. ad consulta Episcoporum respondebant, ut Innocentium, Leonem, Gelasium; vel in commentariis, aut aliis ejusmodi libris doctrinam Ecclesiasticam simpliciter tradebant, ut Hieronymum in comment. Prophetarum, Augustinum in Enchiridio, Gregorium in explicatione lib. Regum, Theodorum in Epitome divinarum decretorum, Cassiodorum, Isichium, Isidorum, Bedam, Rabanum, Radulphum, et alios, quos capite superiore protulimus. Porro isti omnes non minus perspicue Satisfactionibus peccata redimi docent, quam Cyprianus, Pacianus, Chrysostomus, et alii, qui in concionibus ad populum de Satisfactione disseverunt. Ac de his satis.

CAPUT XI.

Solvuntur argumenta quaedam Lutheri contra sententiam Ecclesiae de Satisfactione.

Nunc demum argumenta solvenda sunt, ac praecipue Lutheri, Melanctonis, Calvini, Kennitii. Sed quoniam Lutheri argumenta et leviora sunt, et a multis viris doctissimis jam dudum excussa, et dissoluta, pauca solum attingam, ut ex iis iudicium de ceteris fiat.

Primum igitur in serm. de indulgentiis, quem habuit anno 1518. ad initium videlicet tragoediae a se excitatae, ex verbis Ezechielis Prophetae demonstrare nititur, post dimissam culpam, nullam exigi a Deo poenam, sive penitentiam, sed novam tantummodo vitam. Ezechiel enim cap. 33. inducit Domi-

num ta loquentem: *Impietas impii non nocet ei quocumque die conversus fuerit ab impietate sua* (1); ex quo loco colligi videtur, nullas superesse poenas, quas Deus repetat ab impio post conversionem; quia si aliqua superesset poena, certe adhuc noceret impio impietas sua.

Respondeo: sententia Prophetae non est, quod nihil omnino impietas noceat impio post conversionem; sed quod non noceat ad obtinendam et conservandam gratiam Dei, et salutem aeternam: nam quid sit nocere, aut non nocere explicat ibidem Propheta, cum non semel repetit, impium post conversionem non moriturum, et justum post aversionem non victurum. Quemadmodum igitur non prosunt iustitiae justo, si a Domino avertatur, quia non possunt efficere ut non moriatur: sic etiam non nocent impio omnes impietates, si ad Dominum convertatur, quia non possunt efficere, ut moriatur.

Et confirmatur haec explicatio evidentissimo argumento. Nam si impietas impio post conversionem nullo modo noceret, etiam quoad poenam temporalem: eodem modo iustitia justis post aversionem nullo modo prodesset, etiam quoad premium temporale. Nam Deus in eo loco dicit: *Justitia justis non liberabit eum in quacumque die peccaverit, et impietas impii non nocet ei in quacumque die conversus fuerit*; et cap. 18. sicut dicit Deus non recordaturum se iniquitatum, quas impius gessit, si Penitentiam egerit, ita quoque dicit, non recordaturum se iustitiarum, quas justus operatus est, si peccaverit. At negari non potest, quin saepe numero Deus opera bona impiorum remuneret temporali mercede, ut sancti Patres docent, Chrysostomus hom. 67. ad populum Antiochenum Hieronymus in cap. 29. Ezechielis; Augustinus lib. v. de civit. Dei, cap. 15. Gregorius homil. 40. in Evangelia. Sicut igitur bona opera post aversionem dicuntur non prodesse justo, quia non eum liberant a morte sempiterna, licet non fraudentur temporali aliquo premio: sic etiam impietas dicitur post conversionem non nocere impio, quia non impedit vitam aeternam consecutionem, licet poenam temporalem secum ferat.

Denique si Deus per Prophetam testaretur nullam omnino poenam se de peccatore sumpturum post conversionem: qua ratione Mosem, Aaronem, Davidem, et alios tam

multos post conversionem temporaliter punivisset, ut Scripturae divinae testantur, quarum testimonia jam ante protulimus? Quare necesse est, aut Scripturam Scripturae repugnare, quod absurdissimum est; aut (quod est verissimum) alteram ex altera explicari: proinde poena temporalis de Davide post conversionem sumpta, apertissime docet, locum Ezechielis intelligendum esse de poena sempiterna, quae per conversionem tollitur, non de poena temporali, quae post conversionem manet.

Secundum argumentum habetur in lib. de captivitate Babylon. quem edidit anno 1520. Nam in eo lib. cum ad Sacramentum Penitentiae venisset, multa scripsit de Satisfactione, sed inter multa verba partim inania, partim mendacia, nihil est quod aliquam argumenti speciem ostendat, praeter exemplum Christi, Joan. 8. qui cum adulteram absolvens, dixit: *Vade, et noli amplius peccare* (1); non aliam satisfactionem ab illa exegit, nisi ut deinceps bene viveret.

Respondeo, primum non constat, utrum adulteram Dominus a peccatis absolverit, an solum a poena lapidationis liberaverit; certe verba illa: *Nec ego te condemnavo: vade et noli amplius peccare*, nihil aliud significare videntur, nisi: Neque ego te ad lapidationem ad iudicio, sed cave ne iterum peccando in idem periculum incidas. Quare nihil hic locus pro Satisfactione, vel contra Satisfactionem facit.

Deinde esto, remiserit Dominus adulterae peccatum: quis novit, an non tantam in ea Dominus contritionem viderit, ut nulla praeterea satisfactione opus esse judicaverit? nam nec nos diffitemur, tantam aliquando vim contritionis in aliquo reperiri posse, ut sola sufficiat ad omnem culpam, et poenam explendam; qualem fuisse in Maria Magdalena, facile mihi ipse persuadeo.

Denique alia ratio Christi est, alia Sacerdotum. Ille, qui Dominus erat, suo jure poterat omnem culpam et poenam adulterae condonare: Sacerdotes, qui ministri sunt, juxta leges sibi traditas coguntur penitentibus multam injungere.

Tertium argumentum Lutherus habet in assertionem omnium articulorum suorum, quam edidit anno 1521. Nam in assertionem articuli quinti, more suo ab auctoritate negativa sumit argumentum, et quidem his verbis:

(1) Joan. VIII, 15.

« Satisfactionem, inquit, negavi, qualem ipsi docent: quod mihi non erit difficile probare. Ostendant si possunt ubi in tota Scriptura unus apex, aut iota scribatur, pro peccato mortali uno debere satisfieri septem annis: dicant ubi pro differentibus peccatis differentes penas statuat Christus, et Apostoli. Nonne hæc omnia sunt postea inventa ab Episcopis? imo dent unum ex antiquis Patribus, in quo legantur quadragena, septena, et similia. Ubi fecerint, libens revocabo.»

Respondeo: non esset quidem necessarium ex Scripturis, et Patribus ea demonstrare, quæ requirit Lutherus, si summo jure agere vellemus: non enim contendimus determinationem certarum penarum sive quoad tempus, sive quoad modum, esse juris divini. Quemadmodum enim in multis aliis rebus generatim Christus præscripsit quid agi vellet, determinationem autem quoad tempus, locum, modum, et cætera similia, Ecclesiæ potestati reliquit, ut sanctus Augustinus testatur in epist. 86. ad Casulanum de jejuniis, et in epist. 118. ad Januarium, de sumenda Eucharistia: sic etiam dicere nobis liceret, Christum in genere Penitentiam peccatoribus imperasse, modum autem et tempus, et similia, definitioni Ecclesiæ reliquisse.

Verumtamen non erit difficile, in divinis litteris ostendere multam septem annorum pro peccato, quam Lutherus querit. Lib. II. Regum cap. 24. cum David peccasset in Deum, ac deinde respiciens dixisset: *Peccavi valde in hoc facto, sed precor Domine, ut transferas iniquitatem servi tui, quia stulte egimus* (1), non remisit ei Deus continuo, ut Lutherus in primo argumento contendebat, omnem culpam et penam, sed culpa remissa penam indixit septem annorum, aut si male, aliam brevioram, sed durioram, trium videlicet mensium, aut denique aliam brevissimam, dierum trium, sed gravissimam. Habemus igitur non apicem, aut iota unum, sed integram, planamque sententiam Scripturæ divine, ubi pro uno peccato pena septennis indicitur. Neque longe abest a proposito nostro quod scribitur Daniel. 4. regem Nabuchodonosor pro peccato superbia septem temporibus, id est, septem annis, gravissimam penam Deo jubente luisse. Num. XII. Maria soror Moysi pro peccato mummurationis jussu Domini septem diebus extra castra morari coacta est.

Quod autem Lutherus indicari postulat locum, ubi pro differentibus peccatis differentes penas constituantur: habemus testimonium luculentum in Deuter. cap. XXV. *Pro mensura delicti, erit et plagarum modus* Et Apocal. XVIII. *Quantumse gloriificavit, et in deliciis fuit, tantum date ei tormentum et luctum* (2); ex his enim locis perspicue discimus diversa peccata, diversas exigere penas, majora videlicet majores, et minora minores.

Quod vero pertinet ad sanctos Patres, quorum vel unum sibi demonstrari cupit Lutherus, qui meminerit quadragenarum et septenarum, id est, penitentiarum quadraginta dierum, aut septem annorum: nos pro uno Patre Concilia antiquissima Patrum plurimorum dabimus. In Concilio Ancyrano celebrato ante Nicenum I. Concilium, id est, ante annos 1270, can. 8, injungitur septennis penitentia iis, qui coacti bis, terve, idolis sacrificaverant, et in eodem Concilio pro variis delictis, aliquando duorum, aliquando trium, aliquando etiam decem annorum penitentia indicuntur. In Concilio Niceno I. trecentorum decem et octo sanctorum Patrum, can. 11. indicitur penitentia annorum undecim iis, qui præter necessitatem prævaricati sunt; et can. 12. quibusdam alii annorum 13. penitentia imperatur. In Concilio Elibertino, quod circa tempus Concilii Niceni celebratum est, can. 5. mulieri, quæ ancillam verberando necavit, septem annorum injungitur penitentia.

Denique innumerabilia sunt ejusmodi testimonia, quæ tum in ipsis Conciliis, tum apud Ivozem, et Burchardum decretorum collectores legi possunt, ex quibus Lutheri imperitia, qui ne unum quidem Patrem pro septenni penitentia proferri posse credidit, facile cognosci potest.

CAPUT XII.

Solventur argumenta Philippi, Melancthonis ex Locis communitibus.

Jam vero Philippus Melancthon in Locis communibus tit. de Satisfactione, quædam alia argumenta congressit, quæ hoc loco solita brevitate solvemus.

Primum, exemplo Gentilium conatur

ostendere, Satisfactionem apud veteres Christianos nihil aliud fuisse, nisi publicam excommunicationem, et certa signa reatus, atque etiam penas externas, quæ injungebantur publicis peccatoribus exempli et disciplina causa: et profert exempla quædam de Phœnice apud Homerum de Oreste, Peleo, Antilocho, Adrasto, et similibus, qui leguntur in historiis, sive potius in fabulis Græcorum.

Respondeo, exstare vestigia quædam Satisfactionis apud Ethnicos libenter admittimus, id enim argumento est, naturale iudicium docere, post admissam culpam necessariam esse Satisfactionem: tamen nullo modo credibile est, Christianos ab Ethnicis satisfaciendi ritum habuisse; cum in utroque testamento tam multa et tam perspicua inveniuntur præcepta, et exempla Satisfactionis. Cur enim, obsecro, primi illi Christiani a Phœnice, potius, aut Oreste, Peleo, Antilocho, vel Adrasto, Satisfactionem didicissent, quam a Job, Davide, Achabo, Manasse, Ninivitis, et aliis, qui in Scripturis sanctis Deum verum pro opera Penitentia placare studuisse inveniuntur? et quid opus erat in fabulis Græcorum opera Penitentia quærere, cum in Scripturis Propheta, et Apostoli, et Christus ipse tam frequenter ad ea opera homines adhortetur.

Sed illud nullo modo ferendum est, quod Philippus scribit, exempli solum, et disciplina causa impositas satisfactiones in usu fuisse apud veteres. An exempli, et disciplinae causa. Rex Achab, cui nemo Satisfactionem imponere ausus fuisset, cilicium ad carnem sponte sua gerebat, et dormiebat in sæco, ac jejunabat, ut legimus lib. III. Regum cap. 21. an potius ut soli Deo, qui videt in abscondito, satisfaceret? Joram quoque rex Israel, cum tempore belli et famis Deum per Penitentiam placare cuperet, cur cilicium gerebat occulte, ut habemus lib. IV. Regum cap. 6. nisi quia non hominibus, sed Deo satisfacere cupiebat? Quod idem ex rege David intelligi potest, qui solo Dei oculo contentus, lavabat per singulas noctes lectum suum, et humiliabat in jejuniis animam suam, et panem sicut cinerem manducabat, ut ipse de se in Psalmis loquitur: ut omittam testimonia Patrum, qui disertis verbis testantur, per opera Penitentia Deum esse placandum, atque illi potissimum satisfaciendum: quæ testimonia supra posuimus.

Alterum Philippi argumentum constat ex

variis causis, quibus Deus in hoc mundo affligit Ecclesiam. Nam posteaquam enumeravit decem causas, ita concludit: «Omittantur ergo fabulæ de compensatione Purgatorii, quæ nulla habent testimonia in Scriptura prophetica, et apostolica, et cogitentur aliæ majores cause calamitatum, ut iram Dei agnoscamus, et expavescamus, et rursum veram consolationem nobis proponamus.»

Respondeo, multis modis argumentum peccat. Primum, non reddit causam afflictionum, quas vel ipsi penitentes sponte sua assumebant, ut Ninivitis, Job, David, et cæteri: vel Ecclesia penitentibus injungebat, ut ex tot Conciliis supra probavimus; sed earum tantum quas a Deo immissas, velint nolint, homines tolerare coguntur. Etsi autem nos fatemur flagella divinitus immissa, si æquo animo tolerentur, non parum prodesse ad Satisfactionem: tamen magis proprie satisfactionis dicuntur labores sponte assumpti, vel a iudice spirituali impositi ad compensandam injuriam Deo factam.

Deinde non probat Philippus non esse alias causas calamitatum, quas Deus immittit, præter illas decem, quas ipse enumerat. Et quemadmodum ipse reperit causas, non unam, aut duas, sed decem, ita possumus et nos undecimam addere, quæ cæteris nihil repugnet: ea vero est, ut homines Christiani calamitates, quibus a Deo premuntur, libenter sustinentes, Purgatorii penas evadant.

Denique ex illis ipsis causis, quas ipse adducit, colligi potest, valere Satisfactiones ad penas Purgatorii compensandas, quod ipse negat. Fatetur enim Philippus in prima et octava causa, Deum calamitatibus snos affligere, ut eorum peccata puniat: fatetur etiam paulo post, id est, pag. sequenti, ejusmodi calamitates per Penitentiam nostram mitigari, et aliquando penitus tolli, idque ex divinis litteris probari posse dicit. Quod igitur ipse docet de pena temporali hujus vite, nos extendimus etiam ad penam temporalem vite futurae, quæ Purgatorii pena nominatur. Esse autem Purgatorium post hanc vitam negat Philippus, et ideo negat penam alterius vite per Penitentiam mitigari, vel tolli: sed si admitteret Purgatorium, admitteret consequenter (quod ex iis quæ ipse docet, aperte sequitur) Purgatorii penam per penitentiam mitigari, vel tolli. Porro, Purgatorium esse, nos in 2. tomo Controversia-

(1) II Reg. XXIV, 40. — (2) Deut. XXV, 2; Apoc. XVIII, 7.